

“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИНВЕСТИЦИЯ ЛОЙИХАЛАР КЎЛАМИ ВА УЛАРНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ МАНБАЛАРИ

Муминова Эъзога Исмадияровна

*Банк-Молия Академияси магистранти
“Ўзбекистон темир йўллари” АЖ
Статистика ва ҳисобга олиш бошқармаси
етақчи мутахассисиси*

Хомиджонов Диёрбек Номонжон ўгли

*Банк-Молия Академияси магистранти
“Ўзбекистон темир йўллари” АЖ
Капитал қурилиш дирекцияси
бўлим бошлиғи*

Аннотация: Ушбу мақолада инвестиция, инвестиция фаолияти тушунчаси, инвестиция фаолиятини молиялаштириш ва бу бўйича олимларнинг фикр-мулоҳазалари ўрганилган. Бундан ташқари темир йўлда амалга оширилган инвестицион лойиҳаларни ва уларни молиялаштиришни кўриб чиқамиз.

Abstract: This article discusses investments, the concept of investment activity, financing of investment activity, as well as the opinions of scientists on this matter. In addition, we will consider investment projects implemented on the railway and their financing.

Аннотация: В данной статье рассматриваются инвестиции, понятие инвестиционной деятельности, финансирование инвестиционной деятельности, а также мнения ученых по этому поводу. Кроме того, мы рассмотрим инвестиционные проекты, реализуемые на железной дороге, и их финансирование.

Калит сўзлар: инвестиция, инвестиция фаолияти, инвестицияни молиялаштириш

Key words: investments, investment activities, investment financing

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, финансирование инвестиций.

Инвестициялар иқтисодий фаолиятнинг асосидир. Ўйланган сармоя бутун комплексни ҳал қилади макро, мезо ва микро даражаларда иқтисодий мақсадларга эришиш, шунингдек, иқтисодий ислохотлар учун қулай имкониятлар яратади ва уни қайта қуради. Инвестициялар нафақат хусусий шахсинг маълум активларга кичик инвестициялари, балки ҳозирги пайтда бутун бизнеснинг асоси бўлган замонавий иқтисодиётнинг двигателидир.

Барча корхоналарнинг 90% дан ортиғи қўшимча молиялаштириш манбаларига муҳтож. Ҳажми, айланмаси, соҳаси ва фаолият йўналишидан қатъи назар. Ва инвестициялар жисмоний шахслар ва бошқа компаниялар томонидан йўналтирилиши мумкин. Бу аниқ нима, бизнесга инвестицияларни жалб қилишнинг қандай усуллари мавжуд, турлари қандай ва бошқа кўплаб тегишли саволларни ушбу шарҳда кўриб чиқамиз. Инвестиция-бу келажакда фойда олиш учун турли хил активларга сармоя киритиш жараёни. Бунга акциялар, облигациялар, кўчмас мулк, товарлар, крипто валютаси ва бошқа молиявий воситаларни сотиб олиш киради. Инвестицияларнинг мақсади капитални кўпайтириш ва узоқ муддатда молиявий барқарорликни таъминлашдир.

Бу бир қатор афзалликларни, шу жумладан капитални кўпайтириш имкониятини ўз ичига олади. Муваффақиятли сармоя киритиш сизни қадрсизланишдан ҳимоя қилади. Бундан ташқари, даромад кунлик ишга ёлланмасдан олиниши мумкин.

Бироқ, бозордаги ўзгаришлар, муваффақиятсиз инвестициялар ёки иқтисодий вазиятнинг беқарорлиги туфайли инвестиция қилинган маблағларни йўқотиш хавфи мавжуд. Шунинг учун мумкин бўлган йўқотишларга тайёр бўлиш ва хатарларни бошқариш стратегиясига эга бўлиш муҳимдир.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Инвестициялар-бу бизнесни оёққа тургунча ва барқарор даромад келтира бошлагунча қўллаб-қувватлайдиган ташқи молиялаштириш. Ёки инвесторнинг сабр-тоқати тугамагунча-ахир, кўплаб лойиҳалар ҳеч қачон ўз имкониятларини амалга оширмайди.

Инвестиция фаолияти- инвестиция фаолияти субъектларининг инвестицияларни амалга ошириш билан боғлиқ ҳаракатлари мажмуи;

Темир йўл соҳасида амалга оширилган лойиҳалар

Ҳар қандай мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришга инвестициялар ўрни қуйидагилардан иборат:

биринчидан, жаҳон иқтисодий муносабатларининг байналмилаллашуви ва глобаллашувида;

иккинчидан, миллий иқтисодиётни барқарорлаштириш ва тиклашда; учинчидан, халқаро иқтисодий муносабатларнинг асосий шакллари ташкил этишда, стратегик шериклик, компанияларaro бирлашишга эришиш;

тўртинчидан, иқтисодиёт ва бизнеснинг янги соҳаларига инвестицияларни диверсификация қилишда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 23 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил Инвестиция дастури тўғрисида”ги

ПҚ-2697-сонли қарорига мувофиқ “Ўзбекистон темир йўллари” акциядорлик жамияти томонидан 51 та лойиҳани амалга ошириш режалаштирилган.

Инвестиция дастурига киритилган лойиҳалар бўйича тармоқ жадваллари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган.

2017 йил режасига асосан жамият бўйича ўзлаштириш - 815.76 млн. АҚШ доллари ва жалб қилиш - 700.77 млн. АҚШ доллари миқдорида белгиланган, бундан:

давлат бюджети ҳисобидан 85.34 млн. АҚШ доллар ҳамда ушбу маблағлар “Бухоро–Мискен темир йўл линиясини қуриш”, “Тошкент метрополитени Юнусобод линиясининг иккинчи босқичи қурилиши” ва “Тошкент метрополитени Сергели линиясининг қурилиши” лойиҳаларига йўналтирилади.

Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағлари ҳисобидан ўзлаштириш - 145.17 млн. АҚШ доллар ва жалб қилиш - 114.80 млн. АҚШ доллар;

давлат кафолатидаги чет эл сармоялари ҳисобидан ўзлаштириш - 168.07 млн. АҚШ доллари ва жалб қилиш - 97.01 млн. АҚШ доллар миқдорида белгиланган;

Тўғридан-тўғри чет эл сармоялари ҳисобидан 2.23 млн. АҚШ доллари миқдорида маблағ ўзлаштирилиши ҳамда жалб қилиниши белгиланган;

жамият маблағлари ҳисобидан ўзлаштириш - 414.95 млн. АҚШ доллар ва жалб қилиш - 401.39 млн. АҚШ доллар;

Ушбу маблағлар қуйидаги лойиҳаларга йўналтирилади:

“Бухоро–Мискен темир йўл линиясини қуриш”, “Қарши–Термиз темир йўл линиясини электрлаштириш”, “Электрлаштирилган Ангрен–Поп темир йўлининг қурилиши ҳамда Поп–Қўқон–Андижон темир йўл участкасини электрлаштириш”, “Поп–Наманган–Андижон темир йўл участкасини электрлаштириш”, “Сирдарё вилоятида янги экскаваторлар ва гусенисали техникаларни таъмирлаш заводи қурилиши” ҳамда Тошкент механика заводида махсулот ва эҳтиёт қисмлар ишлаб чиқаришни ташкил қилиш”.

Ҳаракат таркибини янгилаш лойиҳалари бўйича 2017 йилда, 27 та локомотив секциялари, 1483 та юк вагонлари қайта тикланиши ва модернизация қилиниши, 800 та юк вагонлари ва 15 та йўловчи вагонлари қурилиши, 2 та юқори тезликдаги ҳаракатланувчи йўловчи электропоездларини харид қилиш, ундан ташқари 180,0 км темир йўллارни реабилитация қилиниши белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 25 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил Инвестиция дастури тўғрисида”ги

ПҚ-2458-сонли қарорига ҳамда Вазирликлараро мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2016 йил 22 декабрдаги 219-сонли баённомасига мувофиқ “Ўзбекистон темир йўллари” акциядорлик жамияти томонидан 31 та лойиҳани амалга оширилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 31 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасининг 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган

инвестиция дастурини тасдиқлаш ҳамда инвестиция лойиҳаларини бошқаришнинг янги ёндашув ва механизмларини жорий этиш тўғрисида”ги ПҚ-72-сонли қарори ва Инвестиция дастурига киритилган лойиҳалар бўйича тармоқ жадваллари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган.

Келгуси йилларга кўра жамият бўйича режалаштирилган 802,69 млн. долл. ўрнига, амалда 831,18 млн. долл. ўзлаштирилди (режага нисбатан 103 фоиз), бундан:

- Давлат бюджети ҳисобидан белгиланган – 109,88 млн. АҚШ доллари (режага нисбатан 100 фоиз);

- Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағлари ҳисобидан режалаштирилган 52.35 млн. АҚШ доллар ўрнига, амалда 79,90 млн. АҚШ доллар (режага нисбатан 145 фоиз);

- Давлат кафолатидаги чет эл сармоялари ҳисобидан режалаштирилган 212,09 млн. АҚШ доллар ўрнига, амалда 212,12 млн. АҚШ доллари миқдоридаги маблағ ўзлаштирилди (режага нисбатан 100 фоиз).

- Бошқа молиялаштириш манбалари (АТБ “Узсаноатқурилишбанк”) ҳисобидан 50,00 млн. АҚШ доллари миқдорида маблағ ўзлаштирилди ҳамда

37,32 млн. АҚШ доллари миқдорида жалб қилинди (режага нисбатан 100%).

- Жамият маблағлари ҳисобидан 378,37 млн. АҚШ доллари ўрнига, амалда 379,28 млн. АҚШ доллар ўзлаштирилди (режага нисбатан 100 фоиз) ҳамда ушбу маблағлар қуйидаги лойиҳаларга йўналтирилган:

“Электрлаштирилган Ангрэн–Поп темир йўлининг қурилиши”, “Навои–Канимех–Мискен темир йўл линиясини қуриш”, “Қарши–Термиз” темир йўл линиясини электрлаштириш” ва “Мароканд–Қарши темир йўл линияларини электрлаштиришни яқунлаш”, “Самарканд–Бухоро” темир йўл участкасини электрлаштириш ҳамда юқори тезликда ҳаракатланувчи поездлар ҳаракатини ташкил этиш” ҳамда Тошкент механика заводида махсулот ва эҳтиёт қисмлар ишлаб чиқаришни ташкил қилиш”.

Бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПП-2653 сонли қарорига мувофиқ амалга оширилиши режалаштирилган “Тошкент метрополитени Юнусобод линиясининг иккинчи босқичи қурилиши” лойиҳаси бўйича Вазирликлараро мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2016 йил 22 декабрдаги 219-сонли баённомасига мувофиқ бюджет маблағлари ҳисобидан 5,20 млн. АҚШ доллар миқдорида маблағ жалб қилиниши белгиланган.

2016 йил яқунларига кўра 5,20 млн. АҚШ доллари миқдорида маблағ жалб қилинди. 2016 йилда қурилишга тайёргарлик ишлари (вақтинчалик бино ва иншоотлар жумладан ишлаб чиқариш-технологик ва омборхоналар жойлаштирилган), қурилиш ишлари билан биргаликда лойиҳалаштириш ишлари амалга оширилган.

Ҳаракат таркибини янгилаш лойиҳалари бўйича 2021 йил якунларига кўра,

27 та локомотив секциялари, 1440 та юк вагонлари қайта тикланди ва модернизация қилинди, 700 та юк вагонлари ва 15 та йўловчи вагонлари қурилди, ундан ташқари 130,0 км темир йўллар реабилитация қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 18 ноябрдаги №ПҚ-2069 сонли қарорига асосан, 2014 йилда кўзда тутилган 14 та инвестиция лойиҳалари бўйича мўлжалланган 636,42 млн доллардан

669,95 млн доллар ўзлаштирилди ёки йил мўлжалининг 105 %, бунинг ичида:

Давлат бюджети ҳисобига – мўлжалланган 64,87 млн доллардан

67,91 млн доллар ўзлаштирилди ёки йил мўлжалининг 105 % “Ангрен-Поп электрлаштирилган темир йўл линиясини қуриш” лойиҳаси бўйича:

Ўзбекистон Республикаси қайта қуриш ва ривожлантириш Фонди ҳисобига 149,84 млн доллар ўзлаштирилди ёки йил мўлжалининг 100 % ва “Ангрен-Поп электрлаштирилган темир йўл линиясини қуриш” лойиҳаси бўйича 36,31 млн доллар ёки йил мўлжалининг 100 % жалб қилинган.

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати кафилиги остида чет эл инвеститсиялари ҳисобига мўлжалланган 100,69 млндоллардан 122,58 млн доллар ўзлаштирилди ёки йил мўлжалининг 112 % ва Мароқанд–Қарши, Қарши–Термиз темир йўл участкаларини электрлаштириш ва Ангрен–Поп участкасида темир йўл туннели қуриш бўйича мўлжалланган 180,32 млн доллардан 185,11 млн доллар ёки йил мўлжалининг 105 % жалб қилинган.

Ўзмаблағлари ҳисобига мўлжалланган 319,49 млн доллардан 338,09 млн доллар ўзлаштирилди ёки йил мўлжалининг 106 %, Мароқанд–Қарши, Қарши–Термиз темир йўл участкаларини электрлаштириш, Ангрен–Поп электрлаштирилган темир йўл линиясини қуриш, “Жиззах–Янгиер икки йўлли электрлаштирилган линияни қуриш” титули бўйича Янгиер станциясида инфратузилма объектларини қурилишини якунлаш, “Тошкент–Самарқанд темир йўл участкасида йўловчи поездларнинг юқори тезликдаги ҳаракатни ташкиллаштириш” лойиҳаси доирасида жорий участкаларни модернизациялаш ва қайта қуриш, ҳамда 54 та локомотивларни, 1488 та юк вагонларини модернизация қилиш, 600 та юк, 20 та йўловчи вагонларни қуриш ва 216 км темир йўлни қайта созлаш лойиҳалари бўйича

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2014 йил 17 ноябрдаги №ПҚ-2264 сонли “Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил учун инвестиция дастури ҳақида”ги қарорига асосан, “Ўзбекистон темир йўллари” АЖда 13 та инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш кўзда тутилган. Жамият бўйича умумий мўлжалланган ўзлаштириш кўрсаткичи 607,35 млн долларни ташкил этади, бунинг ичида:

Давлат бюджети ҳисобига – “Ангрен-Поп электрлаштирилган темир йўл линиясини қуриш” лойиҳаси бўйича 62,61 млн доллар миқдорида ўзлаштириш кўзда тутилган;

Ўзбекистон Республикаси қайта қуриш ва ривожлантириш Фонди ҳисобига “Ангрен-Поп электрлаштирилган темир йўл линиясини қуриш” лойиҳаси бўйича 22,4 млн доллар миқдорида ўзлаштириш ва 20,3 млн доллар жалб қилиниши кўзда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати кафиллиги остида чет эл инвестициялари ҳисобига Мароқанд–Қарши, Қарши–Термиз темир йўл участкаларини электрлаштириш ва Ангрен–Поп участкасида темир йўл туннели қуриш лойиҳалари бўйича 163,78 млн доллар миқдорида ўзлаштириш ва 218,15 млн доллар жалб қилиниши кўзда тутилган.

Ўз маблағлари ҳисобига 358,56 млн доллар. Бунда жамият маблағлари ҳисобига Мароқанд–Қарши, Қарши–Термиз темир йўл участкаларини электрлаштириш, Ангрен–Поп электрлаштирилган темир йўл линиясини қуришни давом эттириш кўзда тутилган, шунингдек 55 та локомотив ва 1258 та юк вагонларини модернизациялаш, 650 та юк ва 12 та йўловчи вагонларни қуриш, ҳамда 240 км темир йўлини қайта созлаш кўзда тутилган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <http://www.lex.uz> Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 25 декабрдаги “Инвестиция ва инвестиция фаолияти тўғрисидаги” қонуни (норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тизими);
2. <https://railway.uz/ru/> “Ўзбекистон темир йўллари” АЖ расмий веб сайти;
3. <https://www.jstor.org/stable/40608265> Investment evaluation with in project management: an information systems perspective;
4. А.Р. Бабажанов Лойиҳани ташкил этиш ва бошқариш ўқув қўлланма, Тошкент 2015,-5 бет;
5. М.С.Қасимов Инвестиция лойиҳалари таҳлили ўқув қўлланма, Тошкент 2011,-4 бет;
7. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/> инвестиция бўйича маълумотлар берувчи расмий веб сайти маълумотлари;
8. Д.Ю. Хўжамқулов Инвестиция лойиҳаларини бошқариш ўқув қўлланма ТДИУ, Тошкент 2019,- 155 бет;
9. www.stat.uz. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.